

РЕЦЕНЗИЯ

ОТ ПРОФ. Д.И.Н. ВИОЛЕТА ЕВГЕНИЕВА НЕШЕВА

(НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ ПРИ БАН)

Член на Научно жури съгласно Заповед № 113 РД – 16/01.08.2022

НА ДИРЕКТОРА НА ИБЦТ-БАН ПРОФ. Д-Р РУМЯНА ПРЕШЛЕНОВА

ПО КОНКУРС

за заемане на академичната длъжност „доцент“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология (Власт и регионализъм на Балканите XII – XIII век) за нуждите на секция „Дигитално културно наследство“ в ИБЦТ - БАН, обявен в ДВ бр. 55/ 15.07.2022 г.

С КАНДИДАТ Д-Р КАЛИН ЙОРДАНОВ КИРИЛОВ

Д-р Калин Йорданов Кирилов, по публикациите си **Калин Йорданов**, историк в секция „Дигитално културно наследство“ на Института за балканистика с Център по тракология при Българската академия на науките е единствен кандидат в обявения от ИБЦТ - БАН конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ (ДВ бр. 55/ 15.07.2022 г.). Според представената документация той отговаря с научно-изследователската си дейност на минималните изисквания за заемането на академичната длъжност „доцент“ по чл. 2б, ал. 2, 3 и 5 от ЗРАСРБ и според Правилника за прилагането му на ИБЦТ.

Възпитаник на СУ „Св. Климент Охридски“, Калин Йорданов завършва висшето си образование в Историческия факултет по специалност „История“ (1996-2004). Още магистърската му теза *„Сакрални ритуали, магически практики и чудеса във воинската традиция на средновековна България“* с научен ръководител проф. д-р Миляна Каймакамова издава едно нестандартно мислене, с насока на научните интереси към неофициалните или малко познати дебери на историята, което ще стане специфична черта и стил на неговото по-нататъшно творчество.

През 2007 - 2010 г. К. Йорданов е редовен докторант, с дисертационния труд на тема *„Кръстоносните походи: Реликви и чудеса“*, към катедра „Стара история, тракология и средновековна обща история“ при ИФ на СУ „Св. Климент Охридски“, с научен ръководител проф. д.и.н. Красимира Гагова. През 2011 г. след успешна защита

получава образователната и научна степен „доктор“ по 2.2. История и археология (Средновековна история – История на Средиземноморието).

През 2011-2022 г. е *хоноруван преподавател във ВУЗ* - в Югозападния университет „Неофит Рилски“ (Правно-исторически факултет, катедра „История“) и в Софийския Университет „Св. Климент Охридски“, Исторически факултет, катедра „Стара история, тракология и средновековна обща история“ и е *учител* по История и цивилизация (на английски език) в Международна гимназия „Проф. д-р Васил Златарски“, София.

През 2018-2020 г. е *Завеждащ Музея „Боянска църква“*, филиал на Националния исторически музей. Този период е изиграл, както и сам той намеква, и както се вижда от публикациите му много важна роля в професионалната му квалификация. Ежедневното му съприкосновение с една от най-бележитите недвижими световни културни ценности му е дало възможности да навлезе и да се специализира в сферата на проучването, опазването, популяризирането и социализацията на културното наследство, да установи полезни контакти с изследователи от различни специалности, реставратори, музеолози и т. н. и сам да изгради свои хипотези, които ни поднася в част от публикациите си във връзка с конкурса. Работата му в Бояна фактически трасира по-нататъшния му творчески път, който продължава от 2020 г. и досега, а надявам се – и в бъдеще в ИБЦТ – БАН, в Секция „Дигитално културно наследство“.

Към трудовата му кариера се добавят още дейности - *журналист на свободна практика, музикант, композитор и продуцент (групи „Irfan“; „Исихия“)*, дори *работа във външнотърговската сфера*. Те не подлежат на преценка във връзка с конкурса, но очертават положително образа на кандидата като човек с широко мировоззрение, предприемчивост и креативност, с доказани комуникативни способности, който успешно е успял да съчетае тези занимания с активна научно-изследователска работа.

Научноизследователските интереси, изследвания и публикации на Калин Кирилов са в областта на медиевистиката и обхващат предимно средновизантийския период (XI – XIII в.). Те са свързани с кръстоносците на Балканите и взаимодействието им с балканските народи, или по-общо – взаимоотношенията Изток-Запад през Средните векове, които са оставили трайни следи в културното ни наследство чак до Ново време. Обхващат много широк кръг от теми, което налага освен традиционните методи на изследване като анализ и синтез един *интердисциплинарен подход* с широкоспектърен

професионализъм, който е общо взето рядкост в историческите съчинения, но е налице в трудовете на кандидата.

Калин Йорданов участва в конкурса с три монографии – две самостоятелни и една колективна (един самостоеен авторски дял), с шест студии и осем статии.

Специално искам да изтъкна тук първата му монография (№ 2 в приложения Списък на публикациите) *„Кръстоносните походи: реликви и чудеса (Поклонничество, авантюра и лов на светини в Ориента XI-XIII в.)“*, отпечатана през 2015 г. Това е един много стойностен труд, първо голямо и обобщаващо съчинение, с безспорни приноси в българската, в европейската и в световната историография. За съжаление обаче трудът повтаря темата на дисертацията, представена за придобиване на образователната и научна степен “доктор”, макар и с прибавено уточнение в подзаглавие. Според нормативите следва тя да е отпечатана и точкувана, но не се взима предвид в обсъждането на научната продукция за конкурса. Не се взимат предвид съответно и три от статиите (№№ 6, 7, 8), които са отпечатани във връзка с придобиването на образователната и научна степен “доктор”. Независимо от това бих искала да подчертая, че тези публикации изтъкват автора като отличен познавач на тематиката, която е еднакво интригуваща и в научната общност, и в публичното пространство. Тази тематика присъства и в някои от по-късните публикации на кандидата (статии №№ 3, 4, 5, студия № 4) - тя е неизчерпаема. *„Венецианските „furta sacra“ и ловът на реликви в Романия (1204-1261)“* например е разработена и като дял от отпечатаната през 2018 г. колективна монография *„Западната експанзия на Балканите: военномонашеските ордени и италианските морски републики XII-XV в.“*, със съавтори: Александър Николов, Владислав Иванов, Никола Дюлгеров, Симеон Хинковски.

Трудът, представен от Калин Йорданов като хабилитационен във връзка с конкурса - *„Принцът на Филипопол: непознатият деспот Алексей Слав в светлината на нови извори и открития“*, е свързан с новите териториални формирования в Югоизточна Европа вследствие сепаратизма във Византия и в България и Четвъртия кръстоносен поход, с най-яръкия пример - **държавата на деспот Алексей Слав (1208 – 1230 г.)**. Специално изтъкнато от автора е, че този труд е създаден *„в процеса на едно по-мощно изследване, посветено на латинското Филипополско дукство – една мимолетна балканска кръстоносна сеньория, формирана в Северозападна Тракия и по северните склонове на Централните Родопи като резултат*

от Четвъртия кръстоносен поход.“ С това той заявява бъдещите си намерения за разширяване на тематичния обseg в научната си работа.

Изследването е инспирирано от щастливо попадение на Калин Йорданов на нови източници, съдържащи биографични данни за една от най-ярките и харизматични исторически личности на Балканите през Средновековието, каквато е деспот Слав, който особено през последните две десетилетия е перманентно в полезрението на българските историци, археолози и други специалисти. Конкретно става дума за две писма от секретния папски регистър във Ватикана, за живописни ктиторски надписи в Боянската църква (слой след Калояновия от 1259 г.) в близост до портрета на севестократорица Десислава и за едно археологическо откритие – фамилна ктиторска гробница в църквата-мавзолей „Св. Троица“ на манастира „Св. Богородица Пантанаса“, построен от деспот Слав, покойниците в която са идентифицирани от мен като самия деспот, втората му съпруга На Петралифина и двама негови синове от двата му брака.

Авторът подлага тези опорни точки на изключително пространен анализ и синтез с амбициозната многопосочна цел *„да хвърли нова светлина върху личността на деспот Алексей Слав, както и върху процесите, довели до формирането на автономното му княжество и неговата църква, върху въпроса за инвеститурите, довели до легитимацията му като законен владетел и превръщането му във васал и зет на латинския император Анри дьо Ено, върху проблема за рицарската му инициация, родовия му герб и интегрирането му в средите на висшата франкска феодална аристокрация на Балканите... и върху конкретните събития и обстоятелствата, довели до откъсването му от орбитата на Константинополската латинска империя, политическата му преориентация към неовизантийската Епирска държава на Теодор Комнин и фаталния му сблъсък с българския цар Йоан Асен II, както и до собствената му гибел и края на неговото княжество. Проблеми, които до този момент не бяха известни или не им е било обръщано (достатъчно) внимание от историците. Не на последно място, сред задачите, които си поставя това проучване, е и ревизията и осветляването на проблемите, свързани с генеалогията и родословието на този забележителен средновековен самостоятелен български владетел, както и на въпроса за неговите преки предци и потомци“.*

Монографията (324 стр.), която бих определила като сборник от взаимосвързани самостоятелни очерци, разгърнати в четири глави, с общ увод и заключение, е

конструирана съобразно тази обширна цел. Трябва да отбележа, че това обобщаващо съчинение е предшествано от предварителни публикации (статии, студии).

Глава I – „*Принцът на Филипопол, между Константинопол и Рим (Историята на едно знаково политическо убийство от началото на XIII в.)*“ е едно много приносно съчинение, защото от една страна въвежда в употреба в българската историография нови изворови данни от две писма от 1217 и 1218 г. на римския папа Хонорий III (1216 – 1227) със зловещо обвинение срещу „S., принцът на Филипопол“, както е бил известен деспотът във Ватиканските анали, в инспирирано от него убийство, извършено от личната му свита, на католическия архиепископ на гр. Филипи – Гийом, с присъда, поставяла го на практика извън закона и превръщала го в *persona non grata* в границите на Латинската империя. От друга, в много убедителния си коментар, с много аналогии от Ватиканските архиви и авторът подкрепя първоиздателите на писмата, че под съкращението „S.“ трябва да се разбира „Слав“. Освен това, опирайки се на всички до 2017 г. (първата предшестваща публикация под сходно заглавие), други извори и съчинения с акцент личността на деспот Слав и неговата държава, както и на историческите събития през епохата Калин Йорданов изтъква, че император Анри е дал като зестра на деспота и Филипополската област заедно с центъра ѝ град Филипопол, което е предизвикало назоваването му в Рим „принц на Филипопол“ след оттеглянето на латинския ѝ владетел Рение дьо Три и че това досега не е посочено от изследователите. Ще си позволя да отбележа нещо от моя страна. Известно е, че градът е бил много разрушен от цар Калоян в 1205 г., а част от населението му преселено в Мелник –това е причината досега Филипопол да не е включван в пределите на фиефа на Слав от изследователите. Но археологическите проучвания в Пловдив в последните години показват непрекъснат живот в него, въпреки действията на българския цар. Някои разкрити археологически структури на Небет тепе вероятно се свързват с Алексий Слав, но нека да оставим пловдивските археолози да дадат окончателна развръзка на въпроса. А написаното от Хонорий (всъщност препис!) е силна подкрепа за вече установената досега безапелационна политика на деспот Слав за опазване на православието в земите му и по исторически източници, и по археологически път.

Глава II е посветена на генеалогията на деспот Слав, генезиса и гибелта на неговото княжество. След кратко въведение за значението и ролята на родословието при управляващите аристократи през средновековието, на техните династични връзки както за личното им самочувствие, така и за провежданите от тях политики и стремежи

за дълготрайно властване, авторът се спира обстойно върху личността на деспот Слав и анализирайки всички стари и нови хипотези на българските и чужди учени, предлага *нова визия за българския велможа*.

Констатирайки сходство между владенията на Иванко и Слав на база географско положение, граници и териториален обхват, идентичния модел, по който двамата благородници се сродяват с константинополски императори, стават членове на техните семейства и доминират сред управленските елити, получават като зестра една и съща област – Филипополската, установеното им съперничество с Асеновците в Търново, независимо че са от същата фамилия, въобще много сходната им съдба при макар голямата разлика в периода на самостоятелното им властване, Кирил Йорданов, базирайки се и на общото им име Алексей, и на други подкрепящи факти, изгражда нови хипотези. **Първата** е за най-близко кръвно родство между Иванко и Слав, който е негов незаконен син от тайна връзка със сестрата на Елена, съпругата на цар Асен I. **Втората** е за формиране на нова **династия на Алексиевци**, родствена с тази на Асеновци (нейна клонка и по пряка, и по сребрена линия), за паралелна на Търновската българска държава в лицето на краткотрайното самостоятелно владение на Иванко във Филипополската област и Родопите и на последвалата държава на Слав, включвала земите, владяни вече от Иванко плюс Североизточна Македония с Мелник. Освен това авторът, опирайки се на археологическите данни от манастира на деспот Слав в Мелник „Св. Богородица Пантанаса“, по-конкретно - откритата ктиторска фамилна гробница в мемориалната и коммемориална църква „Св. Троица“ и тленните останки в нея, вероятно принадлежали на деспота и второто му семейство, **обосновава още една хипотеза** относно констатираната при разкопките едновременна гибел на семейството, определена като насилствена – за инспирирането ѝ от Иван Асен II като **фамилна вендета**.

Много интересна е първата хипотеза – тя според мен не променя по същество досега известния профил на деспот Слав. Що се отнася до втората, трудно ми е да я възприема. Може да има кръвно родство, но пък династия... Освен това няма никакви данни, за да се приеме идеята за Алексей от Станимашкия надпис като син на Алексей Слав, освен съвпаденията в имената и донякъде във времето. Но аз приветствам колегата за неговите и резонни, убедителни, и смели, дръзки, но несъвсем убедителни – поне на сегашния етап на познанието предположения, каквито има и в тази, и в другите глави на монографията и по които оттук нататък всеки специалист, който се докосва до тематиката, ще е редно да вземе отношение. Що се отнася до екстремното политическо

убийство, аз виждам извършителя в лицето на латините като най-мотивирани, крайно злостно настроени към Слав под въздействието върху тях на папската присъда и други обстоятелства, особено сродяването му с най-върлия им враг Теодор Комнин, което е отразено в проектодоговора и договора с Жан дьо Бриен от 1228/1229 г., свидетелство за все още непрекъснатата официално зависимост на деспота от Константинополския двор. Мисля, че тъкмо договорът в Перуджа го е подтикнал да ускори строителството на манастира „Св. Богородица Пантанаса“ като негово убежище - факт, който установихме при разкопките на църквата „Св. Троица“, замислена като семеен мавзолей.

Глава III - Етюд върху рицарската инициация и родовия герб на деспот Алексей Слав, се основава на археологическа находка от гроб № 4 на фамилната гробница в Мелник – чаша глазирана керамика, каквито е имало и в останалите три гроба и чието предназначение е свързано с присмъртното причастие. За съжаление всичките чаши са много повредени от една страна от пренасяните с тях живи въглени, насипани в гробните камери, а от друга – от скалните свличания на гробищната площадка през вековете и от допира с органични съставки.

Чашата е публикувана подробно от мен в Мелник, том 3. Тя е полихромна, със специфична сграфито украса, която като символика дава данни за личността на покойника, идентифициран хипотетично с неизвестен по име 20 – 25 годишен син на деспот Слав от първия му брак с дъщерята на император Анри. Калин Йорданов пръв съзря в декорацията на вътрешната повърхност на съдчето схематично изображение на франкски рицарски герб, което беше потвърдено и от мои колеги археолози, познавачи по темата. Публикациите – моята и неговата, за която му предоставих илюстрация, се подготвяха едновременно. Така аз съм възприела в тълкуванието на декоративния мотив и неговото мнение (като едно от възможните тълкувания на символиката му), като съм цитирала статията му, по-късно включена като глава трета в обсъжданата монография, под печат. Искам да подчертая, че освен че пръв припозна семеен герб на деспот Слав, даден му от Анри при сватбата му с Фландърската принцеса, заслуга на Калин Йорданов е първата специална и много полезна за българската историография публикация у нас за т. нар. хералдическа керамика, разглеждайки чашата от гроб № 4 в Мелник на фона на множество аналози и паралели на подобни гербови изображения върху такава керамика, появила се през XIII в., в епохата на кръстоносните походи в латинските владения из Близкия Изток, Източното Средиземноморие и на Балканите (в земите на Йерусалимското кралство, Антиохийския принципат, Кипърското кралство, Морейския

(Ахейски) принципат, генуезките колонии по Йонийското крайбрежие на Мала Азия и владенията на Хохенщауфените и Анжуйците в Южна Италия), и станала особено популярна в Западна Европа през XIV–XVI в. Заключение му е, че наличието на такава керамика в контактна зона като Мелник поставя проблема за влиянието и проникването на западноевропейските феодални традиции, рицарската символика и куртоазната култура в двора на латинския васал деспот Алексей Слав и предлага нови перспективи към българо-франкските отношения през първата третина на XIII в. Малко възражение – наличието на хералдическа керамика в Мелник *не поставя, а подкрепя* с нов пример решаването на проблема за западноевропейските културни влияния в двора на Слав, които са отдавна на вниманието на проучвателите археолози, архитекти, изкуствоведи и други. Гербът върху чашата от гроб 4 е свързан безспорно с рицарско посвещение на младия покойник, но дали деспот Слав е „първият и вероятно единствен български владетел от тази епоха, посветен в рицарство и сдобил се с личен, фамилен и сеньориален герб благодарение на инвеститурата си като васал и зет на латинския император в Константинопол“ е засега поне само едно логично предположение.

Глава IV – „*Портрет на една знатна дама от българо-франкски произход (опит за идентификация на ктиторицата на Боянската църква)*“ е написана въз основа на усърдна и много упорита изследователска работа на автора по време на тригодишното му управление на музея в Бояна, в опит да изясни произхода на севастократорица Десислава, за който дотогава има в научната литература само догадки, водещи до връзка със сръбските Неманичи. Калин Йорданов изгражда интригуваща хипотеза въз основа на живописни ктиторски надписи в Боянската църква (слой след Калояновия от 1259 г.) с имената Иванко и Слав, както и на установени досега според ред публикации, включително и негова (за чудото на св. Никола), за западноевропейски влияния в Боянската живопис от 1259 г., като интерпретира Десислава като неизвестно досега от историческите извори дете от първия брак на деспот Алексей Слав с дъщерята на латинския император Анри. За съжаление, тленните останки, открити при разкопки в Калояновата църква преди десетилетия, които могат по умозрение и според погребалната практика през епохата да се припишат на ктиторите Калоян и Десислава, са в много лошо състояние и не могат да се подложат на сравнителни ДНК изследвания с тези на Слав и семейството му, при които да се реши този въпрос. Хипотезата на Калин Йорданов обаче е логична и по нея могат да се търсят още аргументи за евентуалното ѝ превръщане в теза.

Трудно е в ограничените рамки на една рецензия да се каже всичко. Затова като обобщение ще подчертая, че научната продукция от К. Йорданов е стойностна, задълбочена и многопластова, добросъвестна и приносна, както и провокираща за нови размисли по засегнатите теми и проблеми. Ще прибавя и завидната му библиографска осведоменост, за което му помага без съмнение и владееенето на няколко езика, включително класически. Прави впечатление колоритният му и изискан стил, който бих нарекла артистичен, спомагащ по-лесното възприятие на иначе много наситения с фактология текст. Препоръчвам му обаче, където е възможно да избягва езиковите чуждици, които утежняват ненужно на места написаното на български език.

Държа да отбележа, че научната продукция е действително „авторска” – основаваща се на лични проучвания, анализи и интерпретации, и в нея не откривам никакви признаци на плагиатство.

Кандидатът демонстрира подчертана активност по отношение участие **членства в научни организации**, и организация на научни форуми и събития. Според представената биографична справка, в периода 2012 - 2022 г., след придобиването на образователната и научна степен „доктор” той е участвал в работата на 8 престижни международни и национални научни срещи, 1- в чужбина, а останалите - в България, с внушително международно участие. Основател и председател е на културно-историческо сдружение “Modvs Vivendi - Средновековно общество в България”. Съучредител и член на българското медиевистично сдружение „Медиевалия: сдружение за средземноморски и европейски средновековни изследвания”. Член на Асоциация на византинистите и медиевистите в България.

Въз основа на казаното дотук считам, че д-р Калин Йорданов Кирилов е перспективен изследовател, който се очертава като един от водещите специалисти в проблематиката за кръстоносците на Балканите. **Назначаването му на длъжност „доцент“ ще бъде много полезно за дейността на секция „Дигитално културно наследство“ на ИБЦТ на БАН.** Препоръчвам на уважаемото Научно жури по конкурса също да одобри кандидатурата му и да предложи на Научния съвет на ИБЦТ на БАН неговото назначение.

11. 11. 2022 година/СОФИЯ

РЕЗЕНЗЕНТ:

Проф. д.и.н. Виолета Нешева